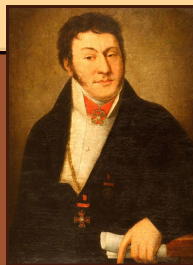

ШКІЛЬНА ПРОГРАМА

Григорій
Квітка-Основ'яненко

КОНОТОПСЬКА ВІДЬМА

Григорій Квітка-Основ'яненко

Конотопська відьма

Серія «Шкільна програма», книга 1

http://www.litres.ru/pages/biblio_book/?art=18016949

Анотація

«Конотопська відьма» Григорія Квітки-Основ'яненка – гумористично-сатирична повість, у якій висміюється неосвічена частина козацької верхівки. Замість того, аби займатися важливими справами, вони гають час на інтриги, на вишукування відьми. Сюжетна динаміка, промовисті прізвища роблять твір насиченим, смішним – і цікавим для читання.

Содержание

I	4
II	13
Конец ознакомительного фрагмента.	17

Григорій Квітка- Основ'яненко КОНОТОПСЬКА ВІДЬМА

I

Смутний і невеселий сидів собі на лавці, у новій світлиці, що відгородив від противної хати, конотопський пан сотник Микита Уласович Забрьоха. Хоч парень собі і чепурний був, а тут і у неділеньку святу не брав білої сорочки, та й – прощайте у сім слові – китаєвих синіх штанів на ніч не знімав, так, сердека, у них і ночував, рад-рад, що за північ допхався додому; а там чи заснув, чи ні, вже його, ще сонце не сходило, збудили. Зараз схопивсь, випозіхався, вичухався, помолвивсь богу, нюхнув разів тричі кріпкої роменської кабаки, прослухав, що йому читали, дав порядок і, zostавшись сам у світлиці, сів на лавці: голова йому нечесана, чуб не підголений, пика невмита, очі заспані, уси розкудовчені, сорочка розхристана; край його на столі люлька і гаманець, каламар, гребінець і повна карватка ще торішньої дулівки, що ще звечора наточила йому Пазька у пляшку, а він, хоч і насипав у карватку, щоб то, знаєте, з журби випити, та як зажурився знова, та й забув, так і ліг та й заснув; та й тепер, уставши, не

дуже на тую дулівку квапився, бо ще нове лихо зовсім його скрутило, і він і сам себе з журби не тямив.

Яке ж то там йому лихо зіклалося й від чого така журба його узяла? Але! тривайте лишень, я вам усе розкажу: і відкіль він так пізно приїхав, і зачим не дали йому добре й виспатись. Ось кете лишень кабаки, в кого міцніша, та й слухайте.

Пан сотник Уласович був чесного і важного роду. Таки хто скільки не зазна, то сотенною старшиною усе були Забрюхи; а діди і прадіди Микитові усе були у славному сотенному містечкові Конотопі сотниками; так від отця до сина так сотенство і переходило. От як і старий Улас Забрюха, таки сотник конотопський, як помер... і що то жалкувало за ним козацтво! Та таки і усі люди, і старе, і мале, усі плакали. А як ховали, так труну його несли через усе село на руках, мов дітського батька, та біля церкви й поховали і добре на усіх обідах пом'янули. Як же відпили сорочини і громада зібралася на пораду, кого начинити сотником, то усі ув один голос і гукнули: «А кому ж будь? Уласовичу, Забрющенку; якого нам луччого ськати?» Оттак-то й настановили його сотником, і став він із Забрющенка вже й сам Забрюха.

От він, поховавши батька, сюди-туди огледівсь, аж вже йому годів двадцять п'ять; нігде дітись, треба женитися, треба дівки ськати... Батько-бо його, старий Улас, був собі скупенький, і коли, було, Микита, як озьме його за серце, стане батька прохати, щоб його оженив, то старий насупить брови, зирне на нього сторч та скаже: «Нехай лишень виясниться,

бач, нахмарило. Який тепер сякий-такий син жениться? Бач, хліб дорогий, по п'яти алтин мішок, та й тісно нам буде, як тобі жінку озьмемо: тільки і є, що хата з кімнатою, та через сіни противна хата, та й годі; де мені вас містити з дітворою, що вже знаю, що так і обсипле. Нехай лишень опісля подумаємо». То, було, Микита почухається та з тим облизнем і піде. Тепер же, як старий вмер, йому своя воля. Зараз узявши противну хату, перегородив, от йому є й світлиця, є й простор. Далі став дівки ськати і сів думати. Вже на яку-то він не думав? Перш би то так, що й де! Зараз на чернігівську протопопівну закинув та й сам злякався від неровні: одної одежі на два воза не вбереш, а наміста, кажуть, мірками батько відсипле; та таки й нічого: там і богослови їли печені гарбузи, так нашому братчику нічого туди квапитись. От він і спустивсь нижче, перебирав-перебирав, думав-думав... далі як сплесне у долошки, як загомонить сам собі у хаті: «Отсе так! Отсе моя! Хлопче! Сідлай мерщій коня!» Чи зібравсь, чи ні, мерщій наш Уласович сів на коня... і як затупотів, так тільки що оком його заздриш.

Куди ж то він так потяг прудко? Еге! Колись-то, десь-то на ярмарку бачив він хорунжівну Олену, от що на Сухій Балці хутір, прозивається Безверхий. Він, дивлячись тогді, дуже дивувався, що дівчина й молоденька, а купує борошна багачко; а як став розпитувати людей, так йому й розказали, що у неї нема ні батька, ні матері, а тільки самий брат; що вона хазяйка невсипуща, сама й около коров, сама й у полі

при косарях і при женцях, а зимою у винниці сама догляда і се борошно окупує на винницю. Брат її, хорунженко, хоч парень і молодий, та не хоче женитись, а дума у ченці, бо як був недуж, так обіщавсь: «Коли, – каже, – видужаю, то піду у ченці, віддавши сестру заміж». От і видужав, і дожида доброго чоловіка, щоб йому і господарство, і сестру віддати, і вже ні до чого йому діла нема, усе тільки книжки чита, а Олена за нього усюди по господарству поворочується.

От туди-то потяг наш пан сотник Забрьоха. Не взяв же його й чорт на вигадки! Чує кішка, де сало лежить: одно те, що дівка здорова, молода, оглядна, чорнобрива, повновиди, а худоби-худоби – так батечки! Свій хутір, лісок, винничка, млинок, вітрячок, а скотини та овечок – так нічого й казати! І усе то їй достанеться. Затим-то так наш Уласович і поспіша, що й коневі не дасть здихнути, і сам, не обідавши, тридцять семисотних верст, іще з гоном, не спочиваючи, переїхав, і як добіг до того Безверхого хутора й устав з коня біля хорунженкової хати, так так і хитається, мов п'яний, а я ж кажу, що він і не обідав нігде.

Поздоровкавшись з паном хорунженком і посідавши у хаті, от наші і розговорились промеж себе і признались, що ще й батьки їх промеж себе дружили, то і їм треба не цуратись один одного. Далі хорунженко питає пана сотника, що куди його бог несе і зачим? Зараз наш Уласович і став брехати, бо старі люди кажуть: тільки що ще задумаєш свататись, то й станеш зараз брехати, і що без брехні ні жоден чо-

ловік не сватався. Отже ж то сотник і каже, що буцімто йому треба брагу для волів найняти на зиму (а ще де та й зима? іще тільки петрівка йде), так він почув, що у пана хорунженка у винниці барда добра і добре скотини доглядають, приїхав найняти і сторжитись.

– Не знаю я сього діла і ні в віщо не мішаюсь; про те сестра зна, – сказав йому на одвіт пан хорунженко.

– А де ж Йосиповна Олена? Може б, бува, її покликати, то ми з нею і скінчаємо діло, – казав Забрьоха.

– Але! Сестра у полі; поїхали там трошки просця посіяти, так вона догляда, бо вже без неї ніхто нічого не тямить зробити. А ви, Уласович, не скучайте; вона надвечір і буде. Поки вона вернеться – дівко! а вточи лиш слив'янки! – то ми по кухличку, по другому вип'ємо. Та вже ви у нас, пане сотнику, і заночуєте, бо вже не рано, – сказав хорунженко.

– Панська воля! – одвіт дав Микита – і радесенький собі.

От як вицідили вони самотужки глек слив'янки, а далі і тернівки покуштували чи трохи, прибігла й наша Олена з поля. Бачить, що чужий чоловік, зараз мотнулась, звеліла із ставка потягти карасів і загадала вечерю вірити; сюди-туди шатнулась і увесь порядок дала, що й на завтра робити, і ко-му, куди і зачим їхати, а далі одяглась таки любенько, як звичайно панночці та ще й хорунжівні: до старенької плахти та почепила люстринову запуску, одягла тож шовкову юпку, та на шию дукат на бархатці, та червоні черевички узула, а на голову хорошу стрічку поклала, та й вийшла і поклони-лась

пану Уласовичу низенько.

Наш Забрьоха як побачив таку панночку, що не тільки що зроду не бачив такої, та вона йому і не снилась така, та аж задрижав і не тямить вже, що йому й казати, та вже хорунженко нагадав та й каже:

— Отже, пане сотнику, вам і хазяйка: радьтесь із нею, вона всьому голова.

Так що ж бо наш Уласович? Ні пари з уст. Далі прийнявся, мнявкав-мнявкав, та й начне про воли, а кінча про голуби, дума об барді, а скаже об тернівці, та як замовк, та й замовк, та знай слинку ковта, дивлячись на таку кралю.

Олена собі дівка бойка була. Хоч пан сотник і сюди і туди загинав, а вона його зараз розчухала, що він таке є і зачим приїхав, та вже й каже йому, і говорить: «Добре ж, паниченьку; допивайте ж на здоров'я тернівочку, та повечеряєте, та ляжете спати, а завтра — дасть бог світ, дасть і совіт, то й порадимось, що треба робити».

Забрьоха, почувши сее, та аж сам не стямився від радощів; дума: «От діло і зовсім, завтра тільки рушники брати». Та за кухлик, та давай знов смоктати з паном хорунженком, що у ченці збирається, а таки сього діла не кидається і ще й дуже полюбля.

Олена таки частенько до паничів увіходила, так буцім за яким ділом, а тільки щоб більш розглядіти Микиту Уласовича, що воно є; то як увійде та поведе очима, що як тернягідки, на пана сотника, то в нього язик стане мов повстаний,

і не поверне його, а сам аж пала. Полагодивши вечерю, вона вже більш і не входила: самі паничі повечеряли, і, докінчивши глек з тернівкою, пан хорунженко хотів вже іти спати, аж ось наш Забрьоха поплямкав, викашлявся, поцмокав, потеруси та й став ту рацею казати, що йому дяк скомпонував вже давненько для такого случаю; от і каже:

– Ось послушайте, паничу Йосиповичу, що я вам скажу: несорозмірно суть чоловічеству єдинопрєбиваніє і в дому, і в господарстві. Всяке диханіє шанується у двойстві: єдино чоловікові на потребу – пояти жону і іміти чада. І аз нижайший возиміх сію мисль і неукротимое желаніє. Пламень м'є раждижаєть і не отіду, дондеже не совокуплюся з ліпообразною, превелебнішою Кат... – Та й замовк. Се то йому дяк таке списав, як він було думав залицятися до протопопівни з Чернігова, і Забрьоха дочитав до самого кінця так, як було тогді напам'ять витвердив, та як згадав, що хорунжівна не Катерина, а Олена, і не превелебна, а так – панночка, от того-то й замовк, та ні туди ні сюди. Хорунженко зовсім було дрімав, а на сю рацію прислухавсь-прислухавсь та й каже:

– Що-бо ви, пане сотнику, отсе говорите? Щось я нічого не второпаю. Чи не після тернівки отсе ви такі стали?

Здихнув Уласович та й каже:

– Бодай його писала морока! Се мені таке написав наш воскресенський дяк...

– Та що воно таке є? – спитав Йосипович. – Чи се вірша, чи що?

– Але! я й сам не знаю, що воно і для чого, – каже Забрюха.

– Так нащо ж ви мені проти ночі таке говорите? Мене вже з-за плечей бере.

– Та я б і не говорив, так лихо припало!

– Та яке там лихо? Кажіть швидше, спати хочу.

– Але! кому спати, а кому й ні! – сказав Уласович та, здихнувши важко, поклонивсь хорунженку низесенько та й каже: – Віддайте за мене Олену, сестрицю вашу!

– Йо! – сказав хорунженко, задумавсь, став чухати потилицю, і плечі, і спину, а далі каже: – Побачу, що сестра скаже, нехай до завтрього, лягайте лишень спати, – та й пішов від нього.

Ліг наш Забрюха спати, так йому і не спиться: жде світу, не діжде, щоб швидше йому почути, що скаже Олена... Ну, сяк-так дождались світу, повставали паничі і позіхалились. Зараз пан Уласович і пита:

– А що ж ви мені, паничу, скажете? Чи наша річ до діла, то я б побіг мерщій та з старостами і явивсь сюди закон сполнити. Кажіть-бо!

Сопить наш хорунженко і нічого йому не сказав, тільки гукнув у кімнату: «Ану, сестро! дай нам поснідати, що ти там придбала».

Ввійшла з кімнати наньмичка, поклонилась та й поставила на столі перед паном Уласовичем на сковороді... печений

гарбуз!.. Як розглядів наш Забрюха таку пинхву¹, як скочить із-за стола, як вибіжить з хати! Аж тут батрак вже й держить його коня, і вже осідланого: він мерщій на коня та навіткача побіля хат; тільки й чує, що люди з нього регочуться; йому ще й більш стидно, ще й більш коня поганя, та як вибіг з хутора, розглядів: що за недобра мати? Щось теліпається на шії у коня! Коли ж дивиться – вірьовка; потягнув тую вірьовку – аж і тут гарбуз сирий причеплений! Кинув його аж геть, а сам за нагайку, знай коня паня, знай паня... Одно те, що сором, а тут і такої дівки жалко, та ще ж ні ївши, ні пивши! От вже наш Уласович і додому з гарбузом так і біжить, як біг до дівки, думйючи рушники брати. І самому лихо, і кінь морений; так насилу-насилу допхавсь додому аж опівночі і – як я розказував – мерщій ліг спати.

---

¹ Каверзу.

II

Смутний і невеселий сидів у світлиці на лавці конотопський пан сотник, Микита Уласович Забрьоха, а об чім він сумував, ми вже знаємо... Еге! та не зовсім: хіба чи не дасть нам товку отсей, що лізе у світлицю до пана сотника? А хто ж то лізе? Що ж се він так там мордується? То піткнеться у двері, та й назад наші. Отта хворостина, що несе у руках, та його спиня: коли держить її поперед себе, то тільки що ніс у двері ткне, а вже хворостина і обіперлась об угол; коли ж її волоче за собою, то зовсім увійде в світлицю, а вона за ним волочиться і чіпля його, як та сварлива жінка за п'яницею-мужилом; упоперек же і не кажи її всунути у світлицю, бо кріпко довга була. Лізе то не хто, як Прокіп Ригорович Пістряк, сотенний конотопський писар і щирий приятель пана сотника конотопського, Микити Уласовича Забрьохи, бо він без нього ні чарки горілки, ні ложки борщу до рота не піднесе; а вже на пораді, як Пістряк Ригорович сказав, так воно так і є, так і буде, і вже і до сто баб не ходи, так ніхто не переможе. Що ж то він за хворостину пре у світлицю до пана сотника? Але! лучче всього послухаймо, як і об чім вони собі будуть розмовляти, то тогді усе знатимемо. Та ще ж і те знайте, що пан Пістряк суть писар: дванадцять год учився у дяка в школі: у год вчистив граматику, два годи вчив час-

ловець, півчварта² года сидів над псалтирем і з молитвами зовсім вивчив, та півп'ята³ года вчився писати, а цілісінький год вчився на щотах; а промеж тим, ходячи на крилас, поняв гласи, і ермолойні догматики, і Сковородині херувимські, туди ж за дяком і піддячим окселентує⁴ і Павла чтеніє, коли небагацько закладок, утне на всю церкву голосно; а вже на річах так бойкий, що як розговориться-розговориться, та усе не попросту, усе з писання, так і наш отець Костянтин, даром що до синтаксису ходив, слуха його, слуха, та здвигне плечима, та й відійде від нього, кажучи: «Хто тебе, чоловіче, зна, що ти там говориш!» Оттакий-то був у нас у Конотопі писар, отсей Прокіп Ригорович Пістряк; та як стане він з паном сотником Забрьюхою розмовляти, так ви тільки слухайте, а вже чи второпаете що, не знаю, бо він у нас чоловік з ученою головою, говоре так, що і з десятима простими головами не розжуєш.

Отже-то, як пан сотник бачить, що пан писар не влізе у його світлицю за тою довгою хворостиною, та й пита:

– Та що то ви, пане писарю, якого чорта до мене в світлицю прете?

– Та се, добродію, лепорт⁵ об сотеннім народочисленії, в наличності предстоящих по мановенію вашому, та – бодай

---

² Три з половиною.

³ Чотири з половиною.

⁴ Вторує, підспівує.

⁵ Рапорт.

він сокрушився в прах і пепел! – невмістим єсть в чертог ваш. Подобаєть або стіну протяти, або стелю підняти, бо не влізу до вашої вельможності! – сказав Пістряк та й почав знову возитись з тою хворостиною.

– Що ж то за лепорт такий довгий? Хворостина ж йому, мабуть, замість хвоста, чи що?

– Хворостина сія, хоча єсть і хворостина, но она не суть уже хворостина, понеже убо суть на ній вмістилище душ козацьких прехваброї сотні Конотопської, за ненахожденієм писательного существа і трепетанієм десниці і купно шуйці. – Оттак відсипав наш Пістряк.

– Та кажіть мені попросту, пане писарю! О, вже мені те письмо остило та опоганіло, що нічого і не второпаю, що ви кажете-говорите. Тут і без вас нудьга узяла, і печінки до серця, так і чую, як підступають, – сказав пан сотник та й схилюсь на руку, та трохи таки чи й не пустив слізочок пари-другої.

– Горе мені, пане сотнику! – сказав Пістряк, – мимошедшую седмицю глумляхся з молодицями по шиночкам здешньої палестини і, вечеру сущу минувшаго дне, бих неподвижен, аки клада, і нім, аки риба морская. І се внезапная вість потрясе мою унутреннюю утробу, а паче і паче, егда прочтох і уразуміх повелініє милостивого начальства збиратися у поход аж до Чернігова. Сіє, пане сотнику, пишуть, щадя душі наша, да не когда страх і трепет обуяет нами і ми скорбні падем на ложі наша і уснем в смерть; і того ради скритность

умислиша, аки би у Чернігов, а хто вість? Чи не дальш іще.
О горе, горе! і паки реку: горе!

Конец ознакомительного фрагмента.

Текст предоставлен ООО «ЛитРес».

Прочитайте эту книгу целиком, [купив полную легальную версию](#) на ЛитРес.

Безопасно оплатить книгу можно банковской картой Visa, MasterCard, Maestro, со счета мобильного телефона, с платежного терминала, в салоне МТС или Связной, через PayPal, WebMoney, Яндекс.Деньги, QIWI Кошелек, бонусными картами или другим удобным Вам способом.